

Zámbóné Kocic Larisa

Szegedi Tudományegyetem

Reprezentációs szinekdoché: Angelina Jolie masztektómia műtétének fogadtatásáról és a női test töredezettségéről

Május 14-én a *New York Times* Vélemény rovatában Angelina Jolie, amerikai színész és rendező, nyilvánosságra hozta, hogy preventív kettős masztektómia műtétnek vetette alá magát. A nemzetközi és hazai sajtót napokig foglalkoztató hír olvasók reakcióinak garmadát váltotta ki – hozzászólásra késztetve ellenzőket, értetlenkedőket és támogatókat egyaránt. Jelen tanulmányomban először a magyar sajtó a témához való ellentmondásos viszonyulását vizsgálom, majd a nemzetközi twitter szféra reakcióra alapozva a hírt az ún. feminista rák narratívák (Deshazer) egy sajátos, a celeb/ikonra jellemző töredezettséget (Hills) is magába foglaló, megnyilvánulásaként értelmezem.

*„Then it comes to him: he’s lost the Female Body!
Look, it shines in the gloom, far ahead, a vision
of wholeness, ripeness, like a giant melon, like an
apple, like a metaphore for breast...”
(Margaret Atwood, „The Female Body” 493)’*

Amikor Angelina Jolie a világ tudtára hozta kettős masztektómiájának (emlőeltávolító műtétének) hírét (*New York Times*, 2013. május 14.) nem csak nagy port kevert a hazai és nemzetközi sajtóban, de sokszínűt is. Ezt, a mostanra már leülepedett hír-(por)-felhőt szeretném egyrészt szemügyre venni, hogy a hírt az ún. feminista rák narratívák (Deshazer) egy sajátos, a celeb/ikonra jellemző töredezettséget (Hills) is magába foglaló, megnyilvánulásaként értelmezsem.

¹ “[A férfi] ekkor rádöbrent: elvesztette a Női Testet! Nézd, ragyog a homályban, ott elől a távolban, az épség víziója, mint egy hatalmas dinnye, mint egy alma, mint a mell metaforája...”

A sajtó visszhangjai

Lesley Jeffries 2007-ben megjelent *Textual Construction of the Female Body* [*A női test textuális konstrukciója*] című könyvében a 2000-ben megjelent női magazinok női testhez kapcsolódó nyelvhasználatát vizsgálja a kritikai diskurzuselemzés megközelítésével. Az adatfelhasználásra szánt szövegek megválasztásakor Jeffries tudatosan kerülte a „könnyű préda csapdáját”,² vagyis a pornográf szövegeket és a bulvár sajtó női reprezentációit, amelyek szinte töretlenül folytatják a nőt lealacsonyító és szexuális tárgyként kezelő reprezentációs hagyományt (2007, 1). Sőt, nagyon is komolyan veszi Shildrick és Price állítását, mely szerint a fogyókúra, a fitness, a szülésszabályozás, a divat és az egészség testfegyvelmező gyakorlatainak sémáit leginkább magába foglaló biomedicinai diskurzus elemzése kötelező feladatként hárul a test kérdésével foglalkozó feminista kutatókra (1999, 8), mivel „a biomedicinai diskurzus hatalma nem csupán a test alternatív modelljei közötti választást irányítja ... [hanem] aktívan és folyamatosan konstruálja magát a testet is” (Shildrick & Price 1998; in 1999, 8-9). Bár megjelenése okán (mind idejét – 2013. május 14. –, mind olvasói célközönségét tekintve) Jolie saját masztectómiai műtétjét tárgyaló *New York Times*-beli cikke nem fért bele Jeffries tanulmányának kereteibe,³ egyik-másik megállapítása megfelelő értelmezői keretet nyújt a magyar és a nemzetközi sajtó Jolie bejelentésére tett visszhangjainak elemzésére.

Jelen írásomra nézve Jeffries a metonimiával kapcsolatos megfigyelései a legérdekesebbek. Az általa vizsgált szövegek egyik legmeghatározóbb tendenciája az egyén egy testrésszel, méghozzá kizárólag szexuális vagy reprodukciós testrésszel való beazonosítása. Ily módon a magazinok női olvasói minduntatlan azzal szembesülnek, hogy „a szex és a reprodukció elsődleges funkciói újra és újra az ’énük’ azonos megfelelőiként” jelennek meg (71).⁴ Noha a Jolie jelenség esetében nem beszélhetünk szó szerint metonimiáról, a diskurzus szintjén mégiscsak megjelenik egy szinekdochéra – a metonímia rész-egész viszonyt taglaló fajtájára – emlékeztető folyamat, amennyiben a hír egészének mindössze egy kiemelt részére kerül a hangsúly,

² „[T]he ‘trap’ of choosing an easy target” (Jeffries 2007, 1).

³ Arról nem is beszélve, hogy Jolie cikke egyszerre tekinthető biomedicinai diskurzusnak és bulvársajtó tárgyának a szerző celebtátusza miatt (ld. visszhangokat).

⁴ „...this metonymic habit [of referring to a person by various body parts, particularly breast, womb, vagina, and body weight] relates only to the sexual and reproductive body parts [...] Female readers of such magazines throughout their lives will have the primary functions of sex and reproduction repeatedly conjured as the equivalent of their ‘self’” (Jeffries 2007, 71).

és immáron az válik reprezentatívá az egész hír kapcsán.⁵ Mielőtt azonban e jelenséget közelebről is megvizsgálhán, érdemes feltérképezni, hogy a magyar sajtóban (és itt a sajtónak az online megnyilatkozását is értem) hol, melyik fórum adott helyett az Angelina Jolie masztektómiai műtétéről szóló hírnek.

Noha a hagyományos nyomtatásban megjelenő *HVG* nem tartotta említésre méltónak Jolie műtétjét, a hír legnagyobb, folyamatos — szinte óráról órára, napról napra új adalékot szolgáltató — lefedettséget a *bvg.hu* biztosította. Míg a sajtóvihart kiobbantó cikk a *New York Times*-ban a „My Medical Choice” [Saját egészségügyi döntésem] címet viselte, a cikk pedig az egyéni döntésre és az azt megelőző megfontolásra, személyes motivációra helyezte a hangsúlyt, addig a *bvg.hu* honlapján megjelenő bejegyzések címei — hogy csak néhány példát említsek — egyértelműen Jolie melleire összpontosítottak: „Angelina Jolie mindkét mellét levetette” (május 14., 08:49); „’Csodálom bátorságáért’ – Gyurcsány Angelina Jolie mellműtétéről” (május 14., 18:46); „Nem gondoltam nosztalgiával melleimre” (május 14., 20:43); „Eközben a Lajtán túl: a Fehér Ház botrányai, Angelina mellei” (alcím: „Amerikai és német publicisták az Obamát megrengető három ügyről, a nagy cégek adóparadicsomairól, valamint Angelina Jolie nőiességéről” [május 19., 13:00) „Angelina Jolie mellműtétje sarkallja tudatosságra a magyarokat” (Gergely, május 31., 18:30).

Az utóbbi cikkben Gergely Zsófia azt írja, hogy az „amerikai színész-rendező bejelentése óta úgy tűnik, a magyar nők is tudatosabbak lettek”, amennyiben nagyobb érdeklődést tanúsítanak a mellrákkal kapcsolatos preventív kezelések és a genetika iránt. Érdemes azonban megfigyelni, hogy a zömében nő olvasókat célzó és „tudatosító” bulvár sajtó mire helyezi a hangsúlyt Jolie műtétjével kapcsolatban. Ha terjedelmében és pozícionáltságában nem is, de tartalmilag és hangsúlyában a *Nők lapja* Mozaik rovatában található kis snitt az, amely legközelebb áll az eredeti cikkhez („Angelina Jolie döntése”, 2013. május 22.). Ugyanakkor a hír elvész a rovat egyéb mozaik hírei között („Tetkót a kutyának”, „Jótékonykodás sárban szaladva”, „Kitört a Gatsby-láz”, stb.). A *Kiskegyed* (2013. május 21.) már a címlapon is helyt ad a hírnek: „Miért vetette le melleit?”, ami egyszerre kemény döntésként, ám Amerikában nem ritkaságként van feltüntetve (1. ábra). A műtéttel kapcsolatban a következőket állítja a cikk:

Végül április 27-én beültették a végleges implantátumot. Az eredmény tökéletes, mellei csodálatosak, csak pár halványuló heg emlékeztet a beavatkozásra. És nem utolsósorban fellélegezhet, mert a mellrák kockázata

⁵ Kenneth Burke szerint „a reprezentáció minden aktusa automatikusan szinechdochikus kapcsolatot feltételez” [any act of representation automatically implies a synechdochic relationship] (1969, 508).

a műtét után öt százalék csökkent! Így lelkileg is teljesen rendben van, és egyáltalán nem érzi úgy, hogy nőiessége csorbát szenvedett volna. (22)

1. ábra: Forrás *Kiskegyed* (2013. május 21.)

Hangsúlyát tekintve a cikk a következőket tudatosítja az olvasóiban: egy nőnek (Jolienak, az olvasóknak) legfontosabb a külsín, konkrétan, hogy a mellei – nőiességének legfőbb szimbólumai – tökéletesek legyenek. Éppen ezért, „nem utolsó sorban”, de mégis csak utolsóként kerül megemlítésre az, hogy a műtét (nem a restaurációs, implantot beültető szépségműtét, hanem a hosszútávon életmentő, preventív operációs beavatkozás) következtében a mellrák kockázata elenyésző szintre csökkent. Végezetül, a cikk azt is tudatosítja az olvasóiban, hogy Jolie „lelkileg is teljesen rendben van”, ám ez sem a betegség kockázatának csökkenésének tudható be, hanem annak, hogy nőiessége nem szenvedett csorbát. *Mens sana in corpore sano* — a testi épség itt nem a betegség hiánya, hanem a mellek megléte jelenti.⁶

A hírek nem volt sztori értéke a *Story* számára, ugyanakkor az olvasók „forró témaként” megnyugodva konstatálhaták, hogy Pitt nem Jolie miatt hagyta el Anistont (2013. május 30., 58). Az *Elle* májusi számának fő témája „a mi feminizmusunk”,⁷ és nincs benne szó Jolieról. Ellenben a *Best* (2013. május 17.) a *Kiskegyed*hez hasonlóan a döntést motíváló háttérrel kezdi a beszámolót (Jolie anyja is rákban halt meg), és hasonló végszóba torkollik: „És mint a képen is látszik, továbbra is ugyanaz a vonzó színésznő maradt, mint aki volt, ugyanis a kivett melszöveteket azonnal implantátumokara cserélték a plasztikai sebészek.”

A magyar sajtóreakciók közül a legjobb kérdéseket felvető és főleg a jogi szempontokat vitató cikk kétségtelenül a *Magyar Narancs*ban megjelenő, Sándor Judit, bioetikus írta tanulmány: „Bátorság vagy kiváltság? Angelina Jolie küzdelme a mellrákkal” (2013. május 30.). A szerző így vázolja a Jolie bejelentését követő viták széles palettáját:

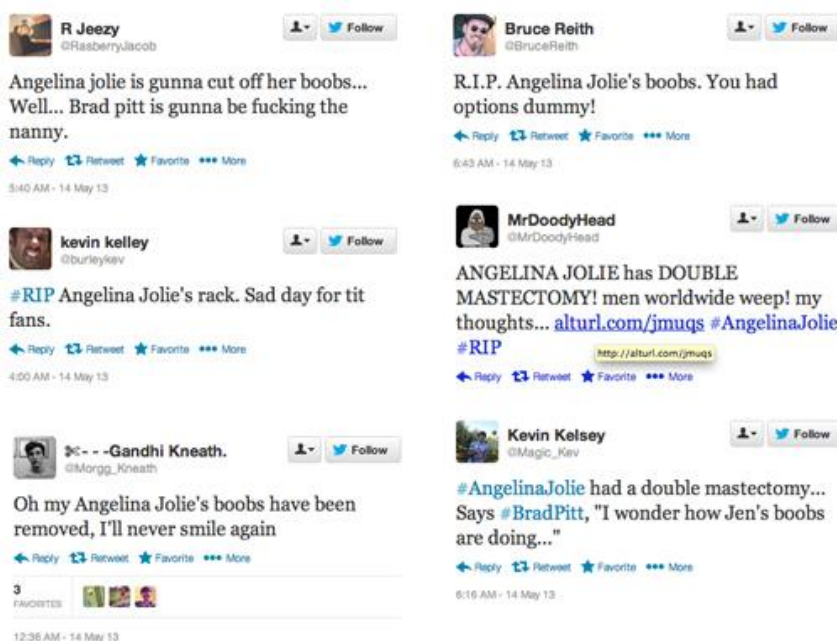
⁶ A magazin fent említett értelmezését támasztja alá a cikk bal sarkában elhelyezett reklám felület is, amely egy ránctalanító szérum hatását méltatja („10 évet fiatalít 3 perc alatt”).

⁷ Külön kritikai elemzést érdemelne, de erre most itt nincs hely, se alkalom.

Jolie feltárulkozása, s az általa kiváltott viták érintik az egészség és a betegség közti határvonalakat, a prevenció mibenlétét, a genetikai tesztek finanszírozását, hozzáférhetőségét és értelmezhetőségét, a női testről alkotott elvárásokat, a sztárvilág médiareprezentációját, a gazdagok és a szegények egészségügyi lehetőségei közötti növekvő szakadékot, és a rákkal szembeni előítéleteket, stigmákat is. (21)

Jómagam a fenti Jolie jelenséget elsősorban a női testről, pontosabban a női „celeb” testről alkotott elvárások és médiareprezentáció, valamint a feminista ráknarratívák metszéspontjából szeretném vizsgálni. E vizsgálat felvezetéséhez azonban érdemes egy röpke kitekintést tenni a nemzetközi, főleg amerikai blogoszféra (konkrétan Twitter) reakcióira is.

R.I.P Jolie's Boobs: A szinekdochikus dekódolása-kódolása

2. ábra: Jolie melleit gyászoló Twitter megnyilvánulások. Forrás: Murphy 2013.

A fenti ábrán összeállított Twitter szemelvények mindegyike így vagy úgy a „nyugodjanak békében (*requiescat in pace*) Jolie dudái” üzenetet osztja meg a világhálón. Carrie Murphy szerint e reakciók inkább taszíthatnák gyászba az emberiséget, mert

ez a párbeszéd – az egészségét a saját kezébe vevő nő döntésére született nyilvános reakciók e sajátos aspektusa – azt bizonyítja, hogy társadalmunk a nők értékét kitörölhetetlenül, kétséget kizárva, és visszavonhatatlanul még mindig a testükhöz és a szexualitásukhoz köti. [...] De ennél is szomorúbb, hogy ez a tudatlan, frat-stílusú retorika nem új a mellrák világában, ahol a „Mentsuk a második bázist!”⁸, illetve az „Én ♥ dudák” kampányok egy olyan betegség szexualizálását szolgálják, amely a nők életét és nem csupán a másodlagos nemi jellegüket veszélyezteti. (Murphy 2013)

Ám ennél is gyászosabb a helyzet, ha a tartalmukon túl a Twitter bejegyzések szóhasználatát is figyelembe vesszük és összevetjük azt Jeffries kutatásának egy másik megfigyelésével. Eszerint az angolban a kollokvialis „boobs” szó használata szinte minden esetben nagyméretű mellekre utal, amelyek iránt szembetűnően nagyobb a megszállottság. „[E]gyaránt ünneplik és látják tehernek vagy derű okának egyszerre... Valószínűtlen, hogy csupán informális és kollokvialis jellege folytán szerepel a szövegekben, mivel a *dudák* [*boobs*] szó sosincs szókapcsolatban a *kicsivel*” (Jeffries 77).⁹ Összevetve ezt a Murphy által felemlített emlőeltávolító műtétek ellen kampányoló szlogenek szóhasználatával, felmerülhet a kérdés, hogy vajon csak a méretes mellek (ti. *dudák/boobs*) megóvásáért folyik-e a harc a mellrák világában? Ez esetben ugyanis, nem csak az jelent kihívást, hogy egyesek észrevegyék, hogy itt nők életéről van szó, hanem már az is, hogy a másodlagos nemi jellegét mérettől függetlenül veszélyeztetettnek lássák.

E szűklátókörűség, a reakciókban megnyilvánuló szinekdochikus jelleg, azonban nem az olvasói értelmezésben, vagy Stuart Hall kifejezésével élve, nem a „dekódolásnál” jelenik meg először. Azt is mondhatnánk, hogy a dekódolás ez esetben nagyon is domináns-hegemonikus helyzetből konstruálódik, amennyiben „az üzenetet a szerint a referencia-kód szerint dekódolja, amelyben kódolták” (Hall 136). A kódolás pontján ugyanis a korábban említett szinekdochikus reprezentáció tudatos alkalmazása figyelhető meg. A celeb, mint emberi pszeudo-esemény, „szintetikus alkotás”, idézi Daniel Boorstin állítását Matt Hills a rajongó kultúráról írt művében (Boorstin 47; Hills 105). Hills ehhez hozzáteszi, hogy a celeb előállításának

⁸ A baseball játék négy bázisának analógiájára a nemi érintkezés (változó) fokait jelölik így az amerikai szlengben, főleg heteroszexuális, férfi megközelítésből: francia csók (első bázis), mell-fogdosás/ruhán keresztüli érintkezés (második bázis), derék alatti ruhán keresztüli érintkezés/orális szex (harmadik bázis), penetratív szex (hazafutás).

⁹ „...the greater obsession in this data is with large breast, which are both celebrated and seen as a burden or cause for amusement simultaneously... It certainly seems unlikely that it's purely there to be informal and colloquial, since the word *boobs* never collocates with *small*” (Jeffries 77).

folyamata minimális termék megkülönböztetéssel valósul meg, hiszen velejéig árucikk. Szemléltetésképpen Joshua Gamson PR személyzettel, reklám ügynökökkel és bulvár újságírókkal folytatott interjúira hivatkozik, konkrétan Marla Keane vallomására, mely szerint „főnöke eltökélten a mellbimbókat tartotta egy női ügyfele [...] eladhatósága kulcsának... 'Minden fotózás alkalmával kis gumi gyűrűket viselt a bimbóin, hogy azok kiemelkedjenek'” (Hills 105). Ezt a Hills által „minimál termékmegkülönböztetésnek”¹⁰ nevezett folyamatot nevezem én szinechdochikus folyamatnak, amikor egy rész (jelen esetben is testrész) az egész reprezentációja lesz. Meglátásom szerint, e folyamat Jolie esetében (is) kísértetiesen hasonlít a rák terjedéséhez és egyben jelzi a betegségből, úgyis mint a kultúripar kódoltságából (színészek esetén kiváltképpen a *typecasting*ből [típuszerepből]) való szabadulás nehézségét.

Kétségtelen, hogy Jolie színészi pályafutásának egyik legfontosabb állomása – legalábbis a celebstátusz szempontjából – Lara Croft megszemélyesítése. A *Tomb Raider* videójáték elhíresült főszereplőjére, lévén hogy valóban szintetikus/virtuális alkotás, még inkább jellemző a fent említett szinechdochikus kódolás-dekódolás. Megjelenésének négy fő jellemzője közül – fonott haj, napszemüveg, két pisztoly és a nagy mellek – csak az utóbbiak tűnnek „túlélőnek”, maradandónak. Még a játék mechanikája is rájátszik a női test e töredezettségének kiemelésére, hiszen TPS (third person shooter)-ről van szó, amelyben a játékos által irányított szereplőt külső, harmadik személy nézetből látjuk. Anne-Marie Schleiner szerint a játék ugyanazon filmes (szinematikus) mechanizmussal él, mint amelyet Laura Mulvey problematizál „A vizuális élvezet és az elbeszélő film” c. tanulmányában, lévén hogy az a női testek fetisizálását, fragmentációját és a férfitekintet tárgyává tételét teszi lehetővé (Schleiner 202). Az először 1996-ben kiadott, majd számos új feldolgozást (rebootot) látott játék (*Tomb Raider* franchise) első ízben nyújt egyértelműen női, aktív főszereplőt a játékvilágnak, aki nem pusztán áldozatként, jutalomként vagy megmentendő hölgyként (*Damsel in Distress*) van jelen a játékban.¹¹ Ez egyben az első videójáték, amely sikeres filmadaptációt

¹⁰ „[M]inimum of product differentiation” (Hills 105).

¹¹¹ Anita Sarkeesian *Feminist Frequency: Conversations with Pop Culture* c. video websorozata, a populáris kultúra narratíváiban ábrázolt nők problémáját tárgyaló és elemző videói részletesen bemutatják és kritizálják a női játékkarakterek kliséit, beskatulyázó kategóriáit. Ld. kiváltképpen a *Tropes vs Women in Videogames* [Trópusok vs nők a videójátékokban] c. sorozatát. Nagyon röviden összegezve e három trópus, a nő mint áldozat biztosítja a férfi karakter bosszú motívációját, megmentendő hölgyként pedig a küldetése célját. Ez utóbbi felállásban a megmentendő hölgy többnyire az elnyerendő jutalom is a küldetés végén. A jutalom trópus egy másik megnyilvánulása a *Metroid* játék Samus Aran karaktere. Minél jobban teljesítette a játékos Samusszal a pályát, annál több páncélzatot szabadult meg Samus a küldetés végén és lett, ezáltal, a játékos tekintetének jutalma (Petit 2012).

mondhat magáénak, épp Angelina Jolie főszereplésével.¹² Paradox módon Lara Croft egyszerre szex- és feminista ikon, bár ez utóbbi státusz igencsak vitatott és inkább annak tudható be, hogy a már korántsem csak férfiak által uralt játékvilágban még mindig kevés játék biztosít játszható női karaktert, amely nem a fent említett három kategóriába (áldozat, jutalom és/vagy DD) tartozna. Látszólag a *Tomb Raider* legújabb rebootja (2013) mintha határozot lépést tenne a feminista ikon felé, mert, figyelembe véve az Entertainment Software Association által végzett 2014-es felmérést,¹³ a fejlesztő kimondottan célba veszi a potenciális női játékosokat (ld. promó videót alább, 3. ábra) és ennek következtében némileg csökkent a karakter mellméretét. Ám a játék ennek ellenére továbbra is voyeurisztikus hangsúlyt fektet Lara melleire, sőt, játékelépítésének egyéb szempontjai miatt a karaktert már-már a „megmentendő hölgy” (DD) kategóriájára redukálja (Peacock).

3. ábra: Tomb Raider Official Reborn Trailer (HD). Forrás: A *GameNewsOfficial* YouTube csatornája

¹² Hogy mennyire része az Angelina Jolie által megformált Lara Croft a Tom Raider imázsának, bizonyítja a játék történeti áttekintését nyújtó *Zoomin.TV Games* YouTube vlogja, a „[Tomb Raider Retrospective – History of Tomb Raider](#)” is (2:30”-2:50”). Érdemes továbbá megfigyelni, hogy e rövid áttekintés is többször kitér a címszereplő melleire, mint amelyek meghatározó (beazonosító) jellemzői a karakternek (ld. záró jelenet zoomját, 5:43”-tól).

¹³ Az ESA legutóbbi felmérése szerint az átlag játékos 31 éves, a női játékosok aránya 48%, a 18 éves vagy idősebb nők aránya jelentős mértékben (36%) meghaladja a 18 éves vagy fiatalabb fiúkét (17%), és az 50 éves vagy idősebb nők száma 32% nőt 2012 és 2013 között (ESA 3).

Még mindig a mellek reprezentatív szinekdochéjánál maradva, érdemes egy másik oldalról is megvizsgálni e kódolás és dekódolás folyamatát. A celeb ikonok korábban említett szinekdochikus kódolása sok esetben áttétesen működik, mint maga a rák. A Hills által említett minimális termékmegkülönböztetés még akkor is érvényben marad, ha egy adott terméket (jelen esetben a celebet) radikálisan más fogyasztói célzattal akarják eladni. Vegyük példának Jolie esetében az anyaság kérdését, és e kép egyik legradikálisabb megnyilatkozását, a Kate Kretz *Blessed Art Thou* c. festményét, amelyen Angelina Jolie egy WalMart (szupermarket) jelenet felett, szent anya pózban ül a felhőkben, gyermekei körében. Bár a festményről nem mondható el, hogy különösebben kihangsúlyozná Jolie melleit, a szerep, amelybe helyezi, hagyományosan mégis e testrészrel reprezentálódik. Anélkül, hogy belemennék a nyilvános szoptatás parázs vitájában, szeretném itt az olvasó figyelmébe ajánlani a *Times* magazin 2002. májusi számának címlapját is. A címlap érdekessége számomra, nem önmagában a kisszéken álló, három éves fiát szoptató Jamie Grumet, hanem a képet „lehorgonyzó” szöveg, a főcím maga: [„Are You Mom Enough?”](#) [Elégge anya vagy-e?]. A cím ugyanis közvetlenül az anyaság mértékének állítja be a szoptatást (még ha annak mikéntje – hol, mikor, meddig? – folyamatosan megújuló vitákat szül), közvetve vagy közvetlenül (dekódolástól függően) fokozatosan redukálódó szinekdochékkal konstruálva a nőt: nő > anya > szoptatás > mellek. Jolie eredeti cikkjének szubverziója talán itt mutatkozik meg a legjobban: ő pont az anya szerep hosszútávú betöltése érdekében veti alá magát az emlőeltávolító műtétnek. Hogy anya lehessen, elveti az anyasság legfőbb szimbólumát.

Összegzés: A töredezettségből való kitörés és a feminista ráknarratívák

Barbara Dancygier és Eve Sweetser a *Figuratív nyelv* c. könyvükben, a metonímiát mindenkor egy tágabb értelmezői keretben látják megnyilvánulni, és e keret függvényében értékelik a tárgyiasítás folyamatát. Így például a nő jelölésére alkalmazott szexuális jelzők között is különbséget tesznek, mert amíg a *mell* és *vagina* (*breast*, *vagina*) viszonylag semleges keretet idéznek fel, addig a *muff*, a *dudák* (*cunt*, *boobs*) nem csak a női anatómiát idézik fel, avagy magát a nőt, hanem a „férfi értékelés vontakoztatási rendszerében idézik fel potenciális szex partnerként” (102). Ezt a szexuális test-rész metonímia alkalmazást Dancygier és Sweetser összevethetőnek találja ugyan a kórházi nyelvhasználatnál (pl. *törött láb az 514-esben*, ami a lábtörést elszenvedő betegre utal), de az értelmezési keretük miatt meg is különbözteti az előbbi használattól:

Az ilyen használat valóban személytelennek hangzik és lehetségesen tárgyiasító, hiszen nyilvánvaló, hogy az orvosi személyzet számára a beteg anatómiájának egy bizonyos része számít (nem maga a beteg személye). Azonban, e használatban felidéződő keret nem egészen negatív (a kórházak a gyógyulásért vannak és a betegek ténylegesen akarják, hogy bizonyos, orvosi kezelést igénylő, testrészükre különleges figyelmet szánjanak) így [a metonímia] ilyen alkalmazása nem ellenséges vagy megvető, még ha lehangoló lehet is. (103)¹⁴

A feminista diskurzus azonban aligha értene egyet ezzel a megkülönböztetéssel. Nem pusztán lehangoló gyakorlatról van szó, amely esetlegesen tárgyiasító. Margaret Edson női rákot feminista perspektívából ábrozoló, Pulitzer-díjas darabja, a *Wit*, a tárgyiasítást kiváltképpen a metonímia szintjén problematizálja. A darab a főszereplő, Vivian Bearing kórházi kezelését dokumentálja a beteg szemszögéből, akit előrehaladott áttétes petefészekrákkal diagnosztizálnak. A tizenhetedik század költészetének kiemelkedő tudósaként, Vivian különös figyelmet szentel a szavaknak, reflektál azokra, és leleplezi az orvosi diskurzus tárgyiasító nyelvhasználatát (és ennek betüremkedését saját reflektálásába):

Hölgyeim és uraim, túléltem nyolc kezelést [...] Rekordot döntöttem. Amolyan celeb lettem. Kelekian and Jason [Vivian orvosai] el vannak ragadtatva. Azt hiszem, celeb státuszt jósolnak maguknak annak a tanulmánynak publikálása nyomán, amelyet kétségtávol majd megírnak rólam.

De csak hízelgek magamnak. A tanulmány nem *rólam* lesz, hanem a petefészekemről. A hasüregemről, amely legjobb szándékuk ellenére, hemzseg a ráktól.

Amivé lettem, amikor *rám* gondolunk, nem más valójában csak mintaedény, csak borító, csak fehér papír apró fekete jelzésekkel. (Edson 34)¹⁵

¹⁴ „Such uses do sound impersonal and possibly objectifying, since they make it clear that some particular body part of the patient’s anatomy (rather than the patient as a person) is what matters to the medical stuff. However, since the framing they evoke is not an entirely negative one (hospitals are there to heal, and the patients actually do want some extra attention to the parts of their body needing the most medical care), these usages are not hostile or contemptuous, even though they may be off-putting (Dancygier & Sweetser 103).

¹⁵ „I have survived eight treatments of Hexamethosphacil and Vinplatin at the *full* dose, ladies and gentlemen. I have broken the record. I have become something of a celebrity. Kelekian and Jason are simply delighted. I think they foresee celebrity status for themselves upon the appearance of the journal article they will no doubt write about me. But I flatter myself. It will not be about *me*, it will be about my ovaries. It will be about my peritoneal cavity, which, despite their best intentions, is now crawling with cancer. What we have come to think of as *me* is, in fact, just the specimen jar, just the dust jacket, just the white piece of paper that bears the little black marks” (Edson 23).

A fenti idézet jelen esetben azért is bír jelentőséggel, mert visszaül Hills állítására a celeb előállításának minimális termék megkülönböztetéssel megvalósuló folyamatáról: a celeb státusz itt is egy reprezentatív színekdoché által konstruálódik. Ám a darab nem csak leleplezi e folyamatot, hanem harcol is ellene. Mary K. Deshazer szerint a *Wit* és a többi feminista rák narratíva főszereplői végső soron mind az ön-meghatározáshoz ragaszkodnak. „Megtörik némaságukat a betegségükről, kezükbe veszik a testük igazgatásának jogát, hiányzó mellel vagy méhkel élnek, vagy halnak meg méltósággal”, vagyis Susan Friedman szavaival élve, „saját kezükbe veszik a szavak, a reprezentáció hatalmát” (91; in Deshazer 15).

Jolie esetében ez a kézbevetel kettős élű. Nem csak „felülírja a hagyományos, a kiszolgáltatottságon alapuló orvos-beteg viszonyt”(Sándor 22), de egyúttal a celeb-testéről konstruált képet is. Ez nem mindig könnyű. A nők rák-érintette tetstének színházi előtérbe állításához hasonlóan, itt is fenn áll a voyeurizmus kockázata. Semmi biztosítéka nincs annak, hogy a néző, olvasó másként tudja „látni” a felülírás ezen kísérletét. Deshazer ezzel kapcsolatban Griselda Pollock magyarázatát idézi: „a női test dekolonizálásának kísérlete olyan tendencia, amely kötéltáncot jár a szubverzió és az újra-kisajátítás (*reappropriation*) között, és gyakorta inkább a jelentés hatalmának konszolidálását szolgálja, mintsem annak valós megszakadását” (Aston 9; in Deshazer 22).¹⁶ Az írásomban említett Twitter reakciók kétségtelenül a korábbi reprezentatív színekdoché konszolidálását jelzik. Ugyanakkor Jolie döntése és annak nyilvánoságra hozatala magában hordozza az ettől való elszakadást egyúttal látásmódváltás lehetőségét is.

Felhasznált irodalom

2013. „Angelina Jolie megfogadta édesanyja szavait.” *Best* (május 17)
2013. „Gyermekei kedvéért távolította el melleit”. *Kiskegyed* (május 21), 22.
- Aston, Elaine. 1999. *Feminist Theatre Practice: A Handbook*. London – New York: Routledge.
- Burke, Kenneth. 1969. *A Grammar of Motives*. (1st edition 1945.) Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Dancygier, Barbara & Eve Sweetser. 2014. „Metonymy.” In *Figurative Language*. Cambridge – New York: Cambridge UP, 100-126.

¹⁶ „[T]he attempt to decolonise the female body [is] a tendency which walks a tightrope between subversion and reappropriation, and often serves rather to consolidate the potency of signification rather than actually ruptur it” (in Deshazer 22).

- Deshazer, Mary K. 2003. „Fractured Borders: Women’s Cancer and Feminist Theatre.” *NWSA Journal*, 15:2, 1-26.
- Edson, Margaret. 2012. *Wit*. London: Nick Hern Books.
- ESA: Entertainment Software Association. 2014. „[2014 Essential Facts About the Computer and Video Game Industry](http://www.theesa.com).” www.theesa.com
- Friedman, Susan Stanford. 1988. „Women’s Autobiographical Selves: Theory and Practice.” In Shari Benstock (ed.) *The Private Self*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 34-42.
- Gergely, Zsófia. 2013. „[Angelina Jolie mellműtétje sarkalja tudatosságra a magyarokat](http://hvg.hu).” hvg.hu (május 31., 18:30).
- Hall, Stuart. 2011. „Kódolás – dekódolás.” In Angelusz Róbert, Tardos Róbert és Terestyéni Tamás (szerk.) *Média – Nyilvánosság – Közvélemény*. PDF dokumentum. Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 123-134 [1999/2001. „Encoding, Decoding.” In Simon During (ed.) *The Cultural Studies Reader*. 2nd edition. London – New York: Routledge, 507-517.]
- Hills, Matt. 2005. *Fan Cultures*. London – New York: Routledge.
- Jeffries, Lesley. 2007. *Textual Construction of the Female Body. A Critical Discourse Approach*. Houndmills – New York: Palgrave Macmillan.
- Kiss, Gergő. 2013. „[Angelina Jolie felvirágoztatta a mellrákbizniszt](http://444.hu).” 444.hu (május 17., 11:20).
- Murphy, Carrie. 2013. „[Public Response to Angelina Jolie’s Mastectomy Proves We Still See Women As Body Parts](http://blisstree.com).” [Blisstree.com](http://blisstree.com) (május 14.).
- Peacock, Louisa. 2013. „[Tomb Raider: I don’t need reminding that Lara Croft is a woman](http://the.telegraph).” *The Telegraph* (február 26.).
- Petit, Carolyn. 2012. június 12. „[From Samus to Lara: An Interview With Anita Sarkeesian of Feminist Frequency](http://gamepot.com).” [GameSpot.com](http://gamepot.com)
- Sándor, Judit. 2013. „Bátorság vagy kiváltság? Angelina Jolie küzdelme a mellrákkal.” *Magyar Narancs* 25. évf. 22. sz. (május 30.), 21-23. Online változat: [Magyar Narancs Online](http://magyar-narancs.hu).
- Sarkeesian, Anita. 2013-. [Tropes vs Women in Videogames](http://feministfrequency.com). In [feministfrequency](http://feministfrequency.com) (YouTube channel).
- Schleiner, Anne-Marie. „Does Lara Croft Wear Fake Polygons? Gender and Gender-Role Subversion in Computer Adventure Games.” *Leonardo* 34:3, 221-226.

- Shildrick, Margrit & Janet Price. 1998. *Vital Signs: Feminist Reconfigurations of the Bio/ logical Body*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Shildrick, Margrit & Janet Price. 1999. „Openings on the Body: A Critical Introduction.” In Janet Price and Margrit Shildrick, eds. *Feminist Theory and the Body. A Reader*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1-14.